

Tolkning av avtalsvillkor genom kontrastering mot andra avtalade villkor – analys

Högsta domstolen 2024-01-25, mål nr T 4849–22 "Möbelvaruhuset i Boden"

När ett tak till en butiksbyggnad rasar in uppkommer ofta skador. Frågan om de ska ersättas enligt en försäkring är beroende av bland annat dels hur skadeorsaken klassificeras, dels hur försäkringsvillkoren tolkas. I Möbelvaruhuset i Boden skulle Högsta domstolen (HD) således ta ställning till dels vad som orsakade takraset, dels vad som omfattades av försäkringsavtalets olika moment. Den av HD tillämpade metoden för hur avtalet ska tolkas var inte avgörande för utgången i målet. Metoden är ändå den ur prejudikatsynpunkt viktigaste delen av domen, som för JP Infonets räkning har analyserats av Jon Kihlman.

HÄNDELSEN OCH ERSÄTTNINGSKRAVET

Efter stängningsdags på eftermiddagen den 25 mars 2018 rasade taket in på Mio möbelvaruhus i Boden. På fastigheten fanns två byggnader: en butikslokal som uppfördes 1972 och en intilliggande lagerlokal som uppfördes 1986. Taket på butikslokalen tilläggsisolerades vid ett senare tillfälle, sannolikt under 2013.

Vid raset totalförstördes butiksdelen och den egendom som fanns i byggnaden. Skadan uppskattades till drygt 64 miljoner kronor. Fastighetsägaren begärde ersättning från sin försäkringsgivare. Försäkringsgivaren vägrade betala.

FÖRSÄKRINGSVILLKOREN

Enligt försäkringens *allriskmoment* (p. 5.k.1) ersätts "plötslig och oförutsedd fysisk skada på egendom" om den orsakas av någon annan skadehändelse än "sådan som anges i" bland annat försäkringens grundmomentsvillkor 5.b.1. Den av försäkringstagaren åberopade felkonstruktionen omfattas i och för sig av allriskmomentet.

Enligt försäkringsvillkorens grundmoment ersätts "fysisk skada på byggnad, på denna fast monterad egendom samt egendom i byggnad". En del av grundmomentet är enligt försäkringsvillkorens p. 5.b.1.1 skada på grund av "snölast på tak som uppkommer i direkt samband med extrem nederbörds mängd eller andra extrema väderleksförhållanden under förutsättning att det på grund av väderleksförhållandena inte varit möjligt att undanröja snötrycket och att tidigare snöbelastning på taket inte påverkat skadan". Enligt grundmomentet ersätts också bland annat skada på grund av "storm, varmed avses vind med en hastighet om minst 21 meter per sekund". För ersättning enligt grundmomentet krävs inte att skadan är plötslig eller oförutsedd.

Försäkringsvillkoren innebär således följande. Enligt grundmomentet ersätts skada som uppkommer av i villkoren angivna orsaker. För den aktuella händelsen skulle det vara fråga om skada på byggnaden med mera på grund av snölast på taket som uppkommit genom "extrem nederbörds mängd eller andra extrema väderleksförhållanden". Enligt allriskmomentet ersätts i stället annan skada än skada som anges i beskrivningen av grundmomentet, men bara under förutsättning att den är "plötslig och oförutsedd".

Försäkringens allriskmoment innehåller i p. 6.k.2 ett särskilt undantag för skada som orsakas genom vind som inte är storm (se punkt 19 i domen). Inom allriskmomentet undantas enligt försäkringsvillkorens p. 6.k.3 även bland annat skador som har orsakats av ingrepp i bärande byggnadskonstruktion eller av eftersatt underhåll (jämför punkterna 20 och 35 i domen).

TVISTENS OMFATTNING

Under veckorna innan skadan inträffade hade det inte snöat nämnvärt. Det fanns därför inte grund för ersättning enligt grundmomentet. Käromålet grundades i stället på att raset hade orsakats av bristande byggnadskonstruktion och att skadan var såväl plötslig som oförutsedd. Det tillämpliga försäkringsvillkoret fanns i allriskmomentet.

Försäkringsgivaren bestred käromålet. Som grunder angav den dels att skadehändelsen var snölast och att den händelsen inte täcks av allriskmomentet eftersom den anges i grundmomentet, dels att skadan i vart fall hade orsakats av ingrepp i bärande byggnadskonstruktion eller eftersatt underhåll.

UNDERRÄTTERNAS BEDÖMNINGAR OCH FRÅGORN I MÅLET

Tingsrätten beslutade att pröva frågan om skadehändelsen omfattas av altriskmomentet enligt följande mellandomstema:

”Är [försäkringstagaren] berättiga[d] till försäkringsersättning enligt allriskmomentet, punkten 5.k, i egenomsförsäkringsavsnittet i den kombinerade företagsförsäkringen hos [försäkringsgivaren], med försäkringsnummer [1213393], på grund av skadehändelsen den 25 mars 2018 då taket på varuhuset på fastigheten [Boden Torpgården] 17:4 rasade in.”

Tingsrätten bedömde att händelsen inte utgjorde en plötslig och oförutsedd skada och att försäkringstagaren därför inte hade rätt till ersättning. Hovrätten bedömde i stället att försäkringstagaren var berättigad till ersättning under försäkringen eftersom skadan var plötslig och oförutsedd, hade orsakats av en annan skadehändelse än sådan som anges i grundmomentet samt att dess uppkomst eller omfattning inte hade påverkats av någon händelse som är undantagen från försäkringen.

Mot den bakgrunden anger HD i punkt 6 i domen att frågorna i målet är dels om försäkringstagaren är berättigad till ersättning för takraset enligt försäkringens allriskmoment, dels – och framför allt – hur försäkringsvillkoren ska förstås och särskilt vad som menas med att en skada ska vara oförutsedd.

HD:S BEDÖMNING

Avgörande i målet är HD:s bedömning i punkterna 26–28 att byggnaden var felkonstruerad och att det var den huvudsakliga orsaken till skadan. Som HD framhåller i punkt 12 ska vid bedömningen av vad som omfattas av en försäkring den så kallade huvudorsaksläran tillämpas i stället för – eller åtminstone som modifiering av – den inom skadeståndsrätten vanliga orsaksläran.

Orsakssamband och bevisbörda

I anslutning till bedömningen av orsakssamband redogör HD även för bevisfrågor vid försäkringsfall. I punkt 8 anges således att försäkringstagaren har bevisbördan för sådana omständigheter som medför att ett försäkringsfall i och för sig föreligger, medan försäkringsgivare har bevisbördan för förhållanden som gör villkor om undantag från försäkringen tillämpliga. I punkt 9 konstaterar HD att det emellanåt kan vara svårt att bedöma vad som är en förutsättning för att försäkringsfall ska föreligga och vad som är ett undantag därifrån. Det ger i sin tur försäkringsgivaren en möjlighet att genom villkorens utformning styra bevisbördans placering, vilket enligt HD riskerar att leda till att önskemål om placeringen av bevisbörda blir avgörande för hur villkoren utformas. HD synes anse att det är en olämplig ordning.

HD anger därför i punkt 10 att en domstol vid bedömningen av frågor om bevisbördans placering i mål om försäkringsersättning också bör beakta sådana faktorer som i allmänhet tillmäts betydelse vid bestämmande av bevisbördans placering i tvistemål, såsom parternas möjligheter att säkra bevisning. HD framhåller att hänsyn särskilt bör tas till att det generellt sett är svårt att bevisa frånvaron av en omständighet.

Oförutsedda och plötsliga skador

Den avslutande bland frågorna i målet – vad som menas med att en skada ska vara oförutsedd – behandlas tämligen sparsamt. I anslutning till rättsfallet *Scana Steels maskinförsäkring (NJA 2007 s. 17)* konstaterar dock domstolen i punkt 25 att uttrycket inte ska förstås bokstavligt, utan att det i stället betyder att en skada ska vara *oförutsebar*. Till skillnad från vad som skulle ha varit fallet vid en bedömning av om skadan var oförutsedd, ska bedömningen följaktligen göras objektivt.

I punkt 29 konstaterar HD att skadan var plötslig (se även punkt 23). All annat skulle onekligen ha varit konstigt. Taket säckade ju inte ihop över en längre tid, utan det hände just ”plötsligt”.

I de efterföljande punkterna (30–34) anger HD att skadan även var oförutsedd i försäkringsavtalets mening och (punkterna 35 och 36) att försäkringsgivaren inte har visat att skadan hade uppkommit genom ingrepp i den bärande byggnadskonstruktionen eller eftersatt underhåll.

UTGÅNGEN I MÅLET

HD:s svar på den första frågan i domens punkt 6 är således att försäkringstagaren är berättigad till ersättning eftersom byggnaden var felkonstruerad (se punkt 28), den omständigheten täcks av försäkringen och inte omfattas av något undantag. Frågan om snölast – som var försäkringsgivarens huvudsakliga invändning och som är central för HD:s tolkning av försäkringsvillkoren – kom därmed att sakna betydelse för utgången i målet.

TOLKNINGEN AV FÖRSÄKRINGSVILLKOREN

Betydligt viktigare ur ett prejudikatperspektiv än själva utgången i målet är emellertid HD:s behandling av den andra frågan: hur ska försäkringsvillkoren förstås? I den delen är resonemanget både belysande och intressant.

Enligt grundmomentet ersätts alla däri angivna skador även om de varken har varit plötsliga eller oförutsedda. Enligt allriskmomentet ersätts övriga skador, men bara om de har varit plötsliga eller oförutsedda (eller snarare oförutsebara). Gränsen mellan de båda momenten dras i villkoren så att allriskmomentet bara är tillämpligt för omständigheter som inte ”anges” i beskrivningen av grundmomentet. Den mest intressanta

frågan i rättsfallet är därför vad som enligt försäkringsavtalet "anges" i beskrivningen av grundmomentet och hur det ska avgöras.

Grundmomentet är enligt vad HD anger i punkt 18 konstruerat så att det täcker vissa särskilt angivna risker medan allriskmomentet täcker alla ospecificerade risker som inte är undantagna. Enligt försäkringsgivaren följer det av utformningen av grundmomentet vilka risker i form av naturskada som omfattas och att det inte är en logisk tolkning att allriskmomentet skulle täcka sådana risker avseende bland annat naturskada som faller utanför grundmomentet. HD anger dock att utformningen i minst lika hög grad talar för att allriskmomentet ska ge skydd för alla andra risker än sådana exceptionella förhållanden som täcks som naturskada enligt grundmomentet.

Det senare konstaterandet är inte riktigt sant, eller åtminstone inte fullständigt. Om så vore fallet, skulle ju grundmomentet inte fylla någon funktion alls; alla naturhändelser skulle täckas av allriskmomentet, låt vara att en del av dem också skulle täckas av grundmomentet. Konstaterandet måste därför kompletteras med att tillämpningen av allriskmomentet – till skillnad från av grundmomentet – begränsas av kravet att händelsen måste vara plötslig och oförutsebar.

I punkt 7 anger HD – precis som i till exempel *Knoppens golvvärmesystem* (NJA 2020 s. 822) punkt 15, *Mätarställningen* (NJA 2021 s. 597) punkt 11 ff., *Epidemiavbrottsförsäkringen* (NJA 2023 s. 630) punkt 9 ff. och *Mösseberg II* (NJA 2023 s. 680) punkt 36 – att ett avtal ska tolkas mot bakgrund av sin ordalydelse och att ledning kan sökas i bland annat avtalets systematik och övriga villkor när ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar. I punkt 17 konstaterar HD att det av ordalydelsen inte tydligt framgår vad som enligt allriskmomentet menas med att en skadehändelse "anges" i grundmomentet: "Ytterligare ledning vid bedömningen av innebörden får [därför] sökas i hur försäkringsvillkoren i övrigt är utformade."

Den viktigaste delen av domskälen finns därför i punkterna 19 och 20. I punkt 19 resonerar HD om ansvaret vid storm. Det omfattas av grundmomentet om vindstyrkan är minst 21 meter per sekund. Skada på grund av en lägre vindstyrka omfattas följaktligen inte av grundmomentet. Enligt försäkringsgivarens angivna uppfattning skulle sådan skada inte heller omfattas av allriskmomentet. HD konstaterar emellertid att försäkringsavtalets allriskmoment trots det i p. 6.k.2 innehåller ett särskilt undantag för sådana skador: "Det förhållandet att ett särskilt undantag har ansetts behövt tyder på att en stormskada [eller snarare vindskada] som inte ersätts enligt grundmomentet annars skulle kunna ersättas genom allriskmomentet."

I punkt 20 anger HD att ett liknande undantag har gjorts även för ingrepp i bärande byggnadskonstruktion eller eftersatt underhåll. Enligt vad som anges i punkt 35 finns undantaget i försäkringsavtalets allriskmoment p. 6.k.3.

Sist i punkt 20 anger HD att något motsvarande undantag inte finns för skada genom snölast. I punkt 21 konstaterar HD följaktligen att försäkringens allriskmoment kan omfatta inte bara skadehändelser som förorsakas av bristande byggnadskonstruktion, utan även skadehändelser med koppling till snölast på tak.

ANALYS

Målet är speciellt inte minst eftersom den mest intressanta delen av domskälen saknar betydelse för utgången. Domslutet var ju i praktiken klart redan i och med att HD konstaterade att skadan berodde på den bristande konstruktionen.

Somliga skulle avfärda den mer intressanta delen av domskälen som obiter dictum. Det är emellertid principiellt felaktigt, eftersom distinktionen mellan obiter dictum och ratio decidendi inom den svenska prejudikatläran är en fiktion som saknar betydelse. Inte ens ratio decidendi är bindande för domstolarnas framtida rättstillämpning.

Domens prejudikatvärde framgår således av den del av domen som saknar betydelse för utgången: tolkningen – eller snarare metoden för tolkning – av hur gränsen ska dras mellan grundmomentet och allriskmomentet, det vill säga innebörden i att en omständighet "anges" i beskrivningen av grundmomentet.

I artikel 4.5 Unidroit Principles anges att varje avtalsvillkor ska tolkas så att det får någon rättslig betydelse: "Contract terms shall be interpreted so as to give effect to all the terms rather than to deprive some of them of effect." Om inte annat är det en fråga om respekt och artighet gentemot parterna; de ska anses ha haft någon genomtänkt avsikt med varje del av avtalsregleringen. I HD:s domar har en motsvarande tanke ibland uttryckts så att tolkningen ska göras mot bakgrund av "vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering", se exempelvis *Mösseberg II* (NJA 2023 s. 680) punkt 36, jämför *Mätarställningen* (NJA 2021 s. 597) punkt 12.

Om försäkringsgivarens uppfattning om allriskmomentets tillämpning för snölast – att momentet inte var tillämpligt alls, eftersom snölast angavs i grundmomentet – vore riktigt, skulle undantaget för vind som inte var storm inte fylla någon funktion. Skador på grund av sådana omständigheter skulle ju, om uppfattningen vore riktig, vara undantagna från försäkringsskyddet redan genom att omständigheterna hade angivits i grundmomentet.

För att ett undantag ska fylla någon funktion krävs i stället att innebörden i att något "anges" i grundmomentet begränsas: enligt grundmomentet ersätts skador på grund av vissa vindskador (storm). Övriga vindskador regleras däremot inte – anges inte – i grundmomentet.

På liknande sätt förhåller det sig med felaktiga byggnadskonstruktioner och eftersatt underhåll. För att något undantag alls ska behövas måste konstruktionsskador i och för sig omfattas av försäkringen. Först då blir det befogat att särskilt undanta skador som undantagen förutom skulle ha omfattats av försäkringen.

Som HD konstaterar i punkt 20 fanns i försäkringsvillkoren inte motsvarande undantag för snölastskador. De omfattas därför av försäkringens allriskmoment.

När likartade moment i ett avtal regleras på olika sätt måste man således enligt HD fråga sig varför så har skett. Svaret är enligt HD uppenbart: därför att parterna ville att momenten skulle behandlas på olika sätt!

HD:s domskäl är ett välkommet förtydligande av hur avtalsregleringen av andra liknande moment påverkar tolkningen av ett enskilt avtalsvillkor. Domen har således betydelse inte minst för hur olika påföljder för vad som utan särskild avtalsreglering skulle ha framstått som likartade avtalsbrott, liksom för hur olika kombinationer av påföljder vid likartade avtalsbrott, ska kontrasteras mot varandra. Den grundregel som HD tillämpar är uppenbar: De skillnader som framgår av avtalet ska tas på allvar och upprätthållas.

[Jon Kihlman](#)

Advokat, jur. dr

OM DOKUMENTET

Senast uppdaterad

2024-02-07

Utgivare

JP Infonet

[Jon Kihlman](#) Advokat,
jur.dr

Författad av
